

А. Гиззатова, 3-курс
Ғылыми жетекшісі: Ж. С. Әшімова, криминалистика кафедрасының
оқытушысы
(ҚР ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы)

ҚЫЛМЫСТЫ ТЕРГЕУ ЖӘНЕ АШУ БАРЫСЫНДА САНДЫҚ ФОТОСУРЕТТІ ҚОЛДАНУ

«Криминалистикалық техника» түсінігі қазіргі кездегі дамыған түрі ақырын дами бастады. Алғашқы жұмыстарда қылмысты тергеу кезінде техникалық әдіс-тәсілдерді қолданумен қоса, техникалық емес (тактикалық әдістер) әдіс-тәсілдерді қолдану мәселесі де қарастырылды. Криминалистиканың дамуы анық шектелген техникалық-тактикалық әдістерге әкелді. Қазіргі кезде «криминалистикалық техника»: криминалистиканың бөлімі ретінде және жалпы техниканың түрі ретінде термині екі мағынада қолданылады. Криминалистикалық техника криминалистика ғылымының құрылымдық бөлімі болып, әр жағдайларда өз жауабын әртүрлі техникалық әдіс-тәсілдердің көмегімен қамтамасыз етуге шақырылған. Криминалистикалық техниканың басты мақсаты болып, көрінбейтін және нашар көрінетін іздерді табу және алу бағыттаушы, дәлелдеуші ақпараттарды алу, жасырын таиниктерді табуды жеңілдеттіру және онымен қоса тергеушінің жұмыс жүргізу қабілетін жоғары дәрежеде қамтамасыз ететін іс жүргізу құжаттарын бекітетін әдіс¹.

Криминалистикалық фотосурет аумағында соңғы үш онжылдықта ғылыми ізденістерді бағалай отырып, ғалымдар мен тәжірибешілердің күштері зерттеулік фотосуреттің бөлек әдістерін құруға, дәстүрлі негативтік-позитивтік процестен тұратын криминалистикалық әдістер мен құралдарды қалыптастыру жолдарын іздеуге бағытталғанын айтып өткен жөн.

Қазіргі таңда фотосурет — тергеу әрекетінің барлық кезеңдерімен бірге жүреді: қылмыстың ізін анықтаған сәтінен бастап істі сотқа жібергенге дейін. Сол сияқты фотосуреттік құралдар мен әдістерді өз жұмыстарында қолданушы тұлғалардың ауқымы кең: тергеуші, жедел қызметкер, маман, криминалист-маман. Сондықтан іске асатын заттай дәлелдемелердің мәртебесін сақтап, суреттерді алуды жылдамдатуға және жеңілдетуге жол беретін фотосурет техникасында, әрбір өзгерістерге мүдделер толықтай заңды болып табылады.

Электронды жарыққабылдаушы сандық фотокамераның пайда болуы компьютерлік өндірісте фотосуреттерді және олардың көшірмелерін ыңғайлы түрде алуға мүмкіндік береді: қатты дискіде, компакт дискіде, термоқағазда, басу қағаздарында. Қазіргі баспа құралдары бейнелерді жақсы алуға мүмкіндік береді. Электронды түрде жазылған бейнелерді ұзақ уақыт сақтауға болады, ал автоматтандырылған іздеу жүйесі болса, оларды іздеп-табу қомақты дискілік архивте аз уақыт алады. Осылай табиғи жинақтардың бейнелердің, фотографиялық картотекелардың басқа да криминалистикалық бағыты бар есепке алуларды сақтауға болады. Бір уақытта бейнелердің сапасы мен көркеюі компьютерлік әдістердің жақсаруы қолжетімді болады². Сүзбелеу арқасында суреттің сапасын жақсартуға реңді басып, әлсіз көрінетін белгілерді, дыбыс қатынастарын жоғарылатын анықтауға, суреттің анықтылығы мен нақтылығын көтеруге болады. Осы операциялар әлсіз көрінетін, мүлде көрінбейтін суреттерді көріп, бағалауға мүмкіндік береді.

Қазіргі кездегі сандық фотобейне дәстүрлі классикалық фотобейнемен салыстырғанда бірқатар ерекше және көп функциялды мүмкіндіктері бар, сондықтан бәсеңдетуші және керітартпа еңбек ету кейінге. Сандық фотобейнені қолдану кезінде, фотоматериалдарды химиялық зертханадан өңдеудің қажетті жоқ, қолданылатын құралдардың саны және фотобейнені жасауға жұмсалатын уақыт қысқартылады. Алынған фотобейнені жеңіл және тез шығаруға, сапасын кетірмей көшірмесін алуға, модем болған жағдайда оны сандық коммуникациялық желімен жіберуге болады.

Сандық фотобейнені қылмыстарды тергеуде қолдану құқық қорғау органының мүмкіндігін арттыруға әсер етеді, өйткені оның көмегімен объектіні «тоқтатуға» оның дамуының әртүрлі сатыдағы динамикалық процесін менгеруге көзге көрінбейтін объектіні бекітуге болады. Қылмыстың алдын алуда фотобейненің маңыздылығын аса бағалап жіберу қиын.

Бүгінгі күнде сандық фотобейне құқық қорғау органының тергеу тәжірибесінде қолданылса, сол сияқты криминалистикалық сараптама өткізуде қолданылады. Тергеу тәжірибесінде сандық фотобейне қылмыс орның қарау кезінде және қылмыскерді сырт бейнесі бойынша тану кезінде қолданылады. (сигнолетикалық фототүсірілім). Сандық фотобейненің деңгейі шет мемлекеттердің жоғары технологиялар құралдарымен жасалған, ол нақты бір адамның тұлғасын жекешелендіруге, сонымен қатар құқық қорғау органдарының қызметкерлері жедел-ізвестіру қызметінің қиын жағдайында түсірімді жүзеге асырады³.

Сандық фотобейнелер бірқатар сараптамаларды автоматтандыруға мүмкіндік береді, оның құралдары көп жақты бола алады, криминалистикалық тергеу өткізуде қолданылатын қымбат арнайы фотографиялық кешендердің орнына қолданылады. Процессуалдық техникалық және тактикалық әдіс тәсілдердің құрылғыларын тергеу әрекетінде қолдану бұл қылмыспен күресу тәжірибесіндегі мәселенің бір бөлігі ғана. Бұл сапалы бекітудің дәрежесін арттыруы және кез келген визуалдық, дыбыстық компьютер техникасын құрастыру арқылы өзгерту енгізуді жеңілдетеді. Қазіргі кезде Ішкі істер министрлігі құқық қорғау органдарының кезекші бөлімдеріне көп арналы сандық дыбыс тындаушы, компьютерлік, мұрағатталған телефондық хаттамалады өңдеуші құрылғыларын енгізу жоспарлануда. Осыған орай, сандық технологияны енгізу криминалистикалық ғылыми жаңа әдістемелердің пайда болуын және криминалистикалық сараптама жүргізу кезіндегі тасымалдаушылардың өзіне зерттеу жүргізуді талап етеді.

¹ Г. И. Чалков. Судебная фотография и основы классификации ее методов // Актуальные вопросы судебной экспертизы. — М., 1992. 229-б.

² Взаимодействие следователя и эксперта-криминалиста при производстве следственных действий: Учебное пособие / Под ред. И. Н. Кожевникова. — М., 1990. 9-б.

³ Криминалистика: Учебн. / Под. ред. В. А. Образцова. — М., 1997. 12-б.